

تحلیل اطلاعات پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها

دکتر سیروس علیدوستی^۱

محمود خسروجردی^۲

فرهاد شیرانی^۳

پرویز شهریاری^۴

حمیده بیرامی طارونی^۵

چکیده

پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و رساله‌های دکترای تخصصی، مدارکی هستند که در فرایند تحصیل در این مقاطع و در نتیجه همکاری میان دانشجویان و استادان و با پشتیبانی مؤسسه‌های آموزش عالی پدید می‌آیند. داده‌های مجموعه این مدارک در کنار هم، به خودی خود، و همچنین در مقایسه با داده‌های منابع دیگر می‌توانند اطلاعات جدیدی را فراهم آورند. برای تحلیل این مدارک با هدف‌های گوناگون، پژوهش‌ها و مطالعات زیادی انجام شده، اما مدلی جامع که ابعاد گوناگون این مدارک را پوشش دهد، ارائه نشده است. به همین دلیل در این مقاله با مرور نوشتجات، اقلام تحلیل پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در پژوهش‌ها و مطالعات پیشین استخراج و در قالب دسته‌بندی یکپارچه‌ای ارائه می‌شوند. به این منظور ابتدا تحلیل اطلاعات و فنون آن بررسی و سپس کاربرد این فنون در تحلیل اطلاعات پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در پژوهش‌ها و مطالعات پیشین ارائه می‌گردد. در ادامه اقلامی بیان می‌شوند که در این پژوهش‌ها و مطالعات مورد توجه قرار گرفته‌اند. در پایان نیز مجموعه این اقلام براساس ابعاد گوناگون دسته‌بندی می‌شوند.

کلیدواژه‌ها

پایان‌نامه، رساله، تحصیلات تکمیلی، تحلیل اطلاعات، فراتحلیل، کتابسنجی، آموزش عالی

۱. دکترای مدیریت و استادیار پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران alidousti@irandoc.ac.ir

۲. کارشناس کتابداری و اطلاع‌رسانی پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران khosro@irandoc.ac.ir

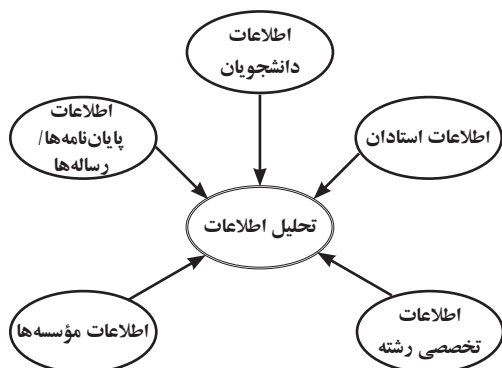
۳. کارشناس ارشد مدیریت و عضو هیئت علمی پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران shirani@irandoc.ac.ir

۴. کارشناس ارشد جامعه‌شناسی و عضو هیئت علمی پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران shahriari@irandoc.ac.ir

۵. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران beyrami@irandoc.ac.ir

مقدمه

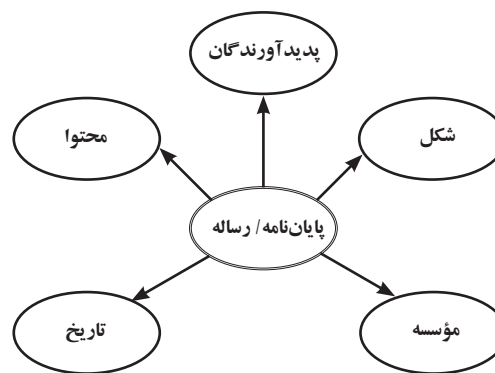
صورتی که داده‌های منابع دیگر را نیز وارد این فرایند کنیم، دامنهٔ تحلیل افزایش می‌یابد (شکل ۲).

شکل ۲. منابع تحلیل اطلاعات پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها

بنابراین، تحلیل اطلاعات پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها می‌تواند براساس داده‌هایی انجام شود که از منابع گوناگون فراهم می‌شوند. برای تحلیل این مدارک با هدف‌های گوناگون، تاکنون پژوهش‌ها و مطالعات زیادی انجام شده است، اما بررسی آنها نشان می‌دهد که مدلی که ابعاد گوناگون این مدارک را پوشش دهد، ارائه نشده است. از این‌رو، نمی‌توان براساس هریک از پژوهش‌های پیشین، الگویی را استخراج کرد و تعمیم داد که مبنای توصیف و تحلیل پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در مقیاسی بزرگ، به‌ویژه در سطح ملی قرار گیرد. به این منظور لازم است الگویی طراحی شود که تمامی ابعاد پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را دربرگیرد. برای طراحی چنین الگویی، اولین گام بررسی پژوهش‌ها و مطالعات پیشین و شناخت ابعاد و اقلامی است که برای توصیف و تحلیل پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها به‌کار رفته

پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و رساله‌های دکترای تخصصی، مدارکی هستند که در فرایند تحصیل در این مقاطع و در نتیجه همکاری میان دانشجویان و استادان و با پشتیبانی مؤسسه‌های آموزش عالی پدید می‌آیند. داده‌های مجموعهٔ این مدارک در کنار هم، به‌خودی‌خود، و همچنین در مقایسه با داده‌های منابع دیگر، می‌توانند اطلاعات جدیدی را فراهم آورند. چنین اطلاعاتی از مرتب‌سازی، دسته‌بندی، اولویت‌بندی، و مرتبط‌سازی داده‌ها و شکل دادن به آنها در الگوهای جدید و یکپارچه حاصل می‌شود. هر پایان‌نامه یا رساله به‌خودی‌خود حاوی داده‌هایی است که برخی از مهم‌ترین آنها در شکل ۱ نشان داده شده‌اند.

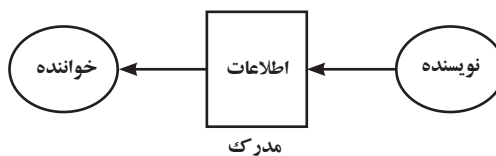
شکل ۱. داده‌های یک پایان‌نامه / رساله

داده‌های مجموعهٔ پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را می‌توان براساس هر یک از این داده‌ها و همچنین در مقایسه با یکدیگر تحلیل کرد. این تحلیل برای هر دسته از داده‌ها در طول زمان، روندهای تغییر آنها را نیز ظاهر می‌سازد. در

است. به همین دلیل، در این مقاله با مرور نوشتجات، ابعاد تحلیل پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در پژوهش‌ها و مطالعات پیشین استخراج و دسته‌بندی می‌شوند.

تحلیل اطلاعات و فنون آن

پایان‌نامه و رساله، که گزارش پژوهش در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکترای تخصصی هستند (۱۶؛ ۱۷) برای انتقال اطلاعات به مخاطبان خود تدوین می‌شوند و از این‌رو، نوعی مدرک^۶ به‌شمار می‌روند (۳۹: ۸۰۴-۸۰۹؛ ۷۴). از نظر دایشارت^۷ مدرک ظرفی^۸ از اطلاعات است که برای انتقال پیام بین یک نویسنده و یک خواننده به‌کار می‌رود. بنابراین، صرف‌نظر از گونه‌های متعدد مدارکی که وجود دارند، همه مدارک دارای یک ویژگی مشترک هستند و آن انتقال اطلاعات است (۴۸: ۸). شکل ۳ این تعریف را نشان می‌دهد.

شکل ۳. ارتباط بین نویسنده و خواننده از طریق مدرک (۴۸: ۸)

هر مدرک افزون بر اینکه برای خواننده آن مدرک خاص دارای اطلاعاتی است، هنگامی

که در کنار مدارک مشابه دیگر قرار گیرد، اطلاعات جدیدی را فراهم می‌سازد که امکان تحلیل سطح بالاتری را فراهم می‌آورد. این اطلاعات جدید، مخاطبان جدیدی نیز دارد (شکل ۴).

تولید اطلاعات جدید از اطلاعات موجود در مدارک، در بحث‌های مربوط به مراکز تحلیل اطلاعات^۹ مطرح می‌شود. ویلهلمی و براون^{۱۰} به خدمات تحلیلی^{۱۱} به‌عنوان مهم‌ترین ویژگی این‌گونه مراکز اشاره می‌کنند و این خروجی‌ها را برای آن برمی‌شمارند: ۱) چکیده گزارش‌های آخرین پیشرفت‌ها^{۱۲}، ۲) شناخت شکاف‌ها^{۱۳} در دانش موجود، ۳) توصیه‌هایی برای برنامه‌های پژوهشی و فرمول‌بندی سیاست‌ها، ۴) مدیریت اطلاعات برای کمک به تصمیم‌گیری، و ۵) ساخت (سنتز) ایده‌های جدید از دانش موجود (۸۲: ۱۰۶-۱۰۹). منابع دیگر نیز کارکردهای مشابهی را برای این مراکز از مطالعه نوشتجات یافته‌اند. از جمله کارکردهایی که به موضوع این مقاله مربوط می‌شوند، می‌توان به این موارد اشاره کرد: ارزیابی، تحلیل، و سنتز مجموعه‌ای از اطلاعات؛ پیش‌بینی و ارائه توصیه براساس تحلیل و سنتز اطلاعات؛ و شناخت شکاف‌ها (۵۵: ۱۷-۲۳؛ ۳۱: ۴۵۵-۴۶۱؛ ۶۸).

تولید اطلاعات جدید از طریق کنار هم قرار دادن و تحلیل اطلاعات موجود در مدارک، با روش‌ها و ابزارهای گوناگونی

6. Document

7. Duyshart

8. Container

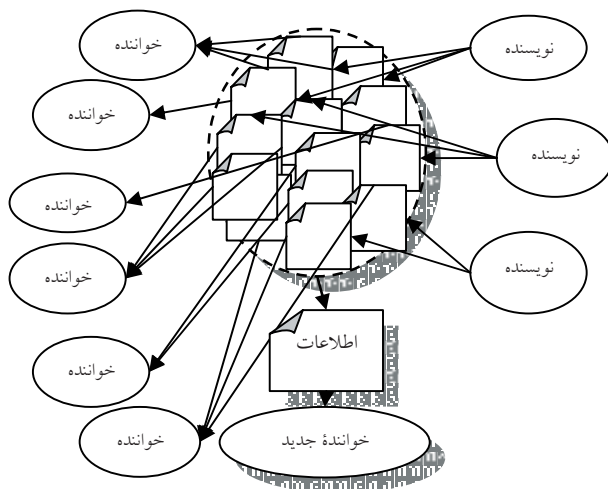
9. Information analysis center

10. Whillhelmy and Brown

11. Analytical services

12. State-of-the-art

13. Gaps

شکل ۴. تولید اطلاعات جدید از اطلاعات مدارک موجود

نظام یافته، کمی، و معتبر تحلیل کرد؛ به شکلی که تعمیم نتایج آن امکان پذیر باشد (۳۰: ۲۵۱-۲۶۲؛ ۶۰: ۹۹-۱۰۲).

در علوم اجتماعی و رفتاری، مطالعات و تجربه‌های منفرد به ندرت به پرسش‌های پژوهش پاسخ‌های قطعی می‌دهند. از این رو، برای پیشرفت این علوم، باید اصول و روندهای زیربنایی آنها از طریق گردآوری، انباشت، و پالایش حجم وسیعی از مطالعات کشف شود. بنابراین مرور نوشتجات، نقشی مهم در خلاصه‌سازی و تشریح وضعیت علم در یک مقطع زمانی ایفا می‌کند (۶۶: ۵۵).

به اعتقاد ولف^{۱۹}، در علوم اجتماعی و رفتاری نسبت به علوم طبیعی و فیزیکی، توضیح رفتار انسانی بسیار دشوارتر و پیچیده‌تر است؛ کنترل محیط پژوهش بسیار دشوارتر است؛ تعاریف مشترک همیشه نه وجود دارند

صورت می‌گیرد که از جمله آنها می‌توان به «تحلیل محتوا»^{۱۴}، «فرا - تحلیل»^{۱۵}، و «کتابسنجی»^{۱۶} اشاره کرد. نیواندورف^{۱۷} تحلیل محتوا را تحلیل نظام یافته^{۱۸}، عینی، و کمی ویژگی‌های پیام‌ها تعریف می‌کند. از نظر او تحلیل محتوا، بررسی دقیق برهم‌کنش‌های انسانی؛ تحلیل شخصیت نقش‌ها در پیام‌های بازرگانی تلویزیونی، فیلم‌ها، و رمان‌ها؛ کنکاش رایانه‌ای درباره کاربرد واژه‌ها در اخبار و سخنرانی‌های سیاسی؛ و مانند آنها را دربردارد. این تحلیل، تحلیلی کمی و ایجازی از پیام‌ها و مبتنی بر روش علمی است، و به نوع متغیرهایی که اندازه‌گیری می‌شوند و همچنین زمینه‌ای که پیام‌ها در آن خلق یا ارائه می‌شوند، محدود نیست (۷۱: ۱۰). با گردآوری شده در پژوهش را به صورت

14. Content analysis

15. Meta-analysis

16. Bibliometrics

17. Neuendorf

18. Systematic

19. Wolf

و نه مورد پذیرش‌اند؛ و روش‌ها، فنون، و ویژگی‌های نمونه از یک مطالعه به مطالعه دیگر تفاوت می‌کنند. بنابراین، مطالعات و تجربه‌های منفرد به ندرت پاسخی به اندازه کافی قطعی ارائه می‌کنند که بتوان بر پایه آنها سیاست‌ها را استوار ساخت. با پذیرش علم به عنوان انباشت و پالایش اطلاعات و دانش؛ وجود راهبردهایی برای بررسی، ترکیب، و سنتز پایا و معتبر مطالعات مشابه ضروری است. این مقوله‌ها با کاربرد رویه‌هایی در فرا - تحلیل پاسخ داده می‌شوند که امکان بررسی‌ها و سنتزهای کمی نوشتجات پژوهشی را فراهم می‌کنند. اما با وجود حجم وسیع داده‌هایی که باید به این منظور گردآوری، پردازش، جذب، و سنتز شوند، ناتوانی مغز انسان در انجام پایا و معتبر این مهم به عنوان یک مشکل اساسی پدیدار می‌گردد. به این منظور، به روش‌هایی نیاز است که نتایج مطالعات موجود را ترکیب و یکپارچه کنند، به نحوی که الگوی نسبتاً یکنواختی را از علیت‌ها و روابط پایه آنها پدیدار سازند. این الگو، اصول عام و دانش انباشته را به وجود می‌آورد (۸۴: ۹-۱۱).

گلاس^{۲۰} میان سه مفهوم موجود در این زمینه تمایز قائل می‌شود. بر این اساس، تحلیل اولیه^{۲۱}، تحلیل اصلی داده‌ها در یک پژوهش است؛ و تحلیل ثانویه^{۲۲}، تحلیل دوباره داده‌ها به منظور پاسخ به پرسش اولیه پژوهش با

تکنیک‌های آماری بهتر یا پاسخ به پرسش‌های جدید با استفاده از داده‌های موجود است.

اما فرا - تحلیل، به تحلیل تحلیل‌ها یعنی تحلیل آماری مجموعه وسیعی از نتایج تحلیل‌های انجام شده در مطالعات منفرد به منظور یکپارچه‌سازی و ترکیب یافته‌های آنها اشاره دارد (۵۶: ۳).

کتابسنجی که معمولاً در کنار اصطلاحات اطلاع‌سنجی^{۲۳}، علم‌سنجی^{۲۴}، و کتابخانه‌سنجی^{۲۵} به کار می‌رود، از لحاظ تعریف و ارتباط با این اصطلاحات هماهنگ نیست (۲۰: ۲۳۹-۲۴۲). آگه و روسو^{۲۶}، کتابسنجی، علم‌سنجی، و تحلیل استنادی را زیرمجموعه اطلاع‌سنجی می‌دانند (۵۲: ۲-۴). دیوداتو^{۲۷} نیز کتابسنجی را زیرمجموعه‌ای از اطلاع‌سنجی برمی‌شمارد و علم‌سنجی را کاربرد فنون کتابسنجی در علم می‌شمارد (۴۵: ix-viii). هود و ویلسون^{۲۸} علم‌سنجی، اطلاع‌سنجی، و کتابسنجی را مطالعه پویای موضوعات و کاملاً مرتبط به هم می‌دانند (۶۲: ۲۹۱-۳۱۴). درحالی‌که گوپتا این چهار اصطلاح را مکمل هم معرفی می‌کند (۲۴: ۳۸-۵۸). به هر ترتیب، تمامی این موارد در دو وجه اشتراک قطعی دارند که اول کاربرد ریاضیات و آمار، و دوم موضوعیت اطلاعات در تمامی آنهاست.

به‌طور خلاصه، اندازه‌گیری ابعاد فیزیکی و محتوایی مدارک علمی را می‌توان کتابسنجی

20. Glass

21. Primary analysis

22. Secondary analysis

23. Informetrics

24. Scientometrics

25. Librametrics

26. Egghe and Rousseau

27. Diodato

28. Hood and Wilson

دانست (۳۷: ۳۷۳-۳۷۹). کومار یافتن سیر تحول موضوعها در مدارک و تعریف محدودیت‌های موجود در قلمروهای موضوعی را از هدف‌های کتابسنجی می‌داند. از نظر وی این فنون در کتابسنجی به‌کار می‌روند: (۱) شمارش؛ شامل مناطق جغرافیایی، دوره‌های زمانی، شاخه‌های علوم یا موضوعها، انواع مدارک، و نویسندگان منفرد و سازمان‌ها؛ (۲) توزیع بسامد انتشارات از نظر رتبه و اندازه؛ و (۳) تحلیل استنادی (۲۲: ۳۷۹-۳۸۵).

تحلیل اطلاعات پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها

فنونی که به آنها اشاره شد، با تعریف علمی خود یا با بهره‌گیری از مفاهیم کلی آنها در تحلیل مدارک گوناگون علمی به‌کار رفته‌اند. پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها نیز به‌عنوان گونه‌ای از مدارک علمی و پژوهشی به روش‌های گوناگونی بررسی و تحلیل شده‌اند. در سطحی از تحلیل، این مدارک براساس معیارهایی بازیابی و اطلاعات کتابشناختی آنها در قالب‌های گوناگون، از جمله براساس موضوع ارائه شده‌اند. بازیابی، گزینش، دسته‌بندی، و ارائه اطلاعات رساله‌های تدوین شده از سوی زنان در قرن نوزدهم درباره‌ی زبان‌های نو (۵۱: ۲۰۹-۲۱۲)؛ جنبش‌های کار (۸۰: ۹-۱۶)؛ هیئت مبلغان (۷۸: ۹۷-۱۰۱)؛ آمریکا (۴۶: ۶۳۷-۶۵۲)؛ تاریخ نظامی (۵۷: ۳۷۳-۳۸۸)؛ تاریخ کار (۲۹: ۳۱۳-۳۲۹؛ ۷۹: ۲۱۲-۲۳۱)؛ مطالعات

مربوط به زنان (۳۶: ۳۸۹-۴۰۵)؛ راهنمایی شده توسط یک استاد (۵۴: ۶۵۳-۶۵۵)؛ تدوین شده در اروپای شمالی (۶۳: ۳۱۷-۳۲۰)؛ درباره‌ی مالیات (۴۷: ۷۲-۷۵)؛ املاک و مستغلات (۳۲: ۲۰۵-۲۱۰)؛ و موضوع‌های مربوط به کارولینای شمالی (۵۳: ۸۱-۸۸) از این جمله محسوب می‌شوند.

اطلاعات پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها با استفاده از فنون و مفاهیم پیش‌گفته در سطوح عمیق‌تری نیز بررسی و تحلیل شده‌اند. ویلیامز^{۲۹} رساله‌های سال‌های ۱۹۴۸ تا ۱۹۵۷ میلادی را که در آمریکا درباره‌ی زبان‌های خارجی جدید نگاشته شده بودند، بررسی و براساس جنس نویسنده، دانشگاه، موضوع، توزیع موضوعها در دانشگاهها، توزیع انواع زبان‌ها در قرن‌های گوناگون، زبان متن رساله‌ها، حجم تولید رساله‌ها در دانشگاهها، و روندهای گوناگون تحلیل کرد (۸۳: ۳۴۴-۳۴۸). نلسون و کوروف^{۳۰} پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و رساله‌های دکتری رشته آموزش و پرورش را در دوره‌ی زمانی ۱۹۹۵-۱۹۹۰ از لحاظ جنس نویسنده، طرح و نوع پژوهش، تحلیل آماری داده‌ها، جامعه، اهمیت نتایج، و سن افراد بررسی و مقایسه کردند (۷۰: ۱۵۸-۱۶۹).

آدامز و وایت^{۳۱} پژوهش‌های انجام شده در قالب رساله‌های اداره‌ی امور عمومی^{۳۲} را از لحاظ روش و کیفیت باررساله‌های جرم‌شناسی، مدیریت، برنامه‌ریزی، امور اجتماعی، و مطالعات زنان مقایسه و یافته‌های خود را

29. Williams

30. Nelson and Coorough

31. Adams and White

32. Public administration

برای ۸۳۰ رساله براساس روش‌های استفاده شده (با سه شاخص اصلی)، ویژگی‌های عمومی رساله‌ها (با چهار شاخص اصلی)، و کیفیت آنها (با هفت شاخص اصلی) ارائه کرده‌اند (۲۸: ۵۶۵-۵۷۶).

ادواردز^{۳۳} با تحلیل استنادهای پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشگاه آرکون در ایالت اوهایو آمریکا، سیاست‌هایی را برای توسعه مجموعه کتابخانه آن ارائه کرد (۵۰: ۱۱-۲۱). کلیری^{۳۴} برای پاسخ به این پرسش که آیا رساله‌های دکترای تدوین شده در سال ۱۹۹۰ در حوزه اداره امور عمومی نسبت به سال ۱۹۸۱ بهبود یافته‌اند، اطلاعات ۱۶۵ رساله را تحلیل کرد. این تحلیل براساس شش معیار انجام شد که عبارت بودند از: هدف پژوهش، اعتبار روش‌شناسی، آزمون نظریه، روابط علی، اهمیت موضوع، و دانش‌افزایی (۴۱: ۵۵-۶۱). وی سپس ۸۶۱ رساله این رشته را در سال ۱۹۹۸ با همین روش تحلیل و آنها را با رساله‌های سال ۱۹۹۱ مقایسه کرد (۴۲: ۴۴۶-۴۵۵). گودن^{۳۵} استنادهای ۳۰ رساله گروه شیمی دانشگاه ایالت اوهایو را در سال‌های ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۰ بررسی و انواع منابع مورد استناد، توزیع استنادها، و موضوع رساله‌ها را تجزیه و تحلیل کرد (۵۸).

سالمی، گانا، و مویت^{۳۶} الگوی انتشار نتایج پژوهش‌های انجام شده در قالب پایان‌نامه‌های دانشگاه‌های پزشکی فرانسه را

در سال‌های ۱۹۹۳ تا ۱۹۹۸ از طریق مقایسه آنها با انتشارات نمایه شده در پایگاه اطلاعات مدلاین بررسی و استخراج کردند (۷۵: ۱۸-۲۱). زاین، دال، و که‌هو^{۳۷} رساله‌های مربوط به مدیریت کیفیت فراگیر را در کشور انگلستان مطالعه کردند. این مطالعه که رساله‌های دهه ۱۹۹۰ را دربرمی‌گرفت، با هدف شناخت نقش این رساله‌ها در توسعه و درک این حوزه صورت پذیرفت. معیارهای این مطالعه عبارت بودند از: نقش رساله‌ها در توسعه موضوع، روش و رویکرد پژوهش، مطلوبیت خروجی‌های پژوهش، و نقاط ضعف با توجه به میزان تمرکز بر موضوع و درک کلی از آن (۸۵: ۵۹۹-۶۰۹).

عبدولای^{۳۸}، پایان‌نامه‌های علوم اطلاع‌رسانی و کتابداری تدوین شده در دانشگاه بین‌المللی اسلامی مالزی را در سال‌های ۱۹۹۴ تا ۲۰۰۰ بررسی و پراکنش موضوعی، محتوا، و جامعه پژوهش آنها را تحلیل و دسته‌بندی کرد (۲۷: ۳۲-۳۷). پس از دو دوره زمانی ۱۹۴۵-۱۹۸۱ و ۱۹۸۲-۱۹۹۱، اسکرسلت^{۳۹} برای بار سوم رساله‌های مربوط به تبلیغات مذهبی را که در دوره زمانی ۱۹۹۲-۲۰۰۱ و به زبان انگلیسی انجام شده بودند، تحلیل کرد. معیارهای دسته‌بندی اطلاعات این رساله‌ها عبارت بودند از: کشور، دانشگاه، و موضوع اصلی (۷۷: ۹۸-۱۰۲).

گرانوفسکی^{۴۰} و همکارانش کیفیت رساله‌های دکترای ارزیابی

33. Edwards

34. Cleary

35. Gooden

36. Salmi, Gana and Mouillet

37. Zain, Dale and Kehoe

38. Abdoulaye

39. Skreslet

40. Granovsky

اطلاعات - محور^{۴۱} کردند. در این پژوهش ویژگی‌هایی کمی مانند سن نگارنده رساله و معیارهای کیفی مانند درصد انتشارات، تعداد صفحات مقالات نگارنده در منابع گوناگون علمی، و اطلاعات فنی وی بررسی شدند. این موارد محتوای رساله را می‌نمایاند (۵۹: ۳۶۱-۳۷۶).

بوچانان و هروبل^{۴۲} منابع مورد استفاده در رساله‌های علوم سیاسی و فلسفه را مقایسه کردند. تأکید این پژوهشگران علی‌رغم مطالعات استنادی که در گذشته صورت گرفته‌اند، بر عمر استناد^{۴۳} منابع و تفاوت نوع منابع مورد استناد است. بررسی این رساله‌ها نشان داد که رساله‌های حوزه علوم انسانی نسبت به حوزه علوم سیاسی گرایش بیشتری به استفاده از منابع قدیمی دارند و منابع مورد استناد در فلسفه بیشتر به تک‌نگاشت‌ها^{۴۴} وابسته‌اند، در حالی که در علوم سیاسی تأکید بر مجلات و اسناد دولتی است (۳۸: ۶۳-۷۰).

بلیک^{۴۵}، چکیده رساله‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی موجود در <چکیده پایان‌نامه‌های جهان> را تحلیل کرد. وی گرایش‌های پدیدآورندگان را در انتخاب روش پژوهش رساله‌ها طی سال‌های ۱۹۷۵-۱۹۸۹ بررسی کرد و با تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد که تغییرات مهمی در این دوره زمانی روی داده‌اند (۳۴: ۱-۴۲).

داموداران و سامباشیوا رائو^{۴۶}، رشد

رساله‌های دکترای در موضوع دانه‌های روغنی را در هند بررسی کردند. اهداف اصلی این پژوهش عبارت بودند از: تعیین میزان رشد رساله‌های دکترای، تحلیل موضوع‌های اصلی و فرعی رساله‌ها در حوزه مذکور، دریافت کانون پژوهش‌های دکترای در موضوع دانه‌های روغنی در هند، و تحلیل محدودیت‌های کنترل کتابشناختی رساله‌های دکترای تخصصی (۴۳: ۲۲۷-۲۳۵).

بوتلار^{۴۷} در سال ۱۹۹۹، به تحلیل استنادی ۶۱ رساله دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی پرداخت. پرسش‌های پژوهش وی جنس نویسندگان آثار استناد شده، ماهیت منابع مورد استناد، مجلاتی که بیشتر استناد شده‌اند، کشور منتشرکننده مواد مورد استناد، و جاری بودن منابع مورد استناد را دربرمی‌گرفت (۴۰: ۲۲۷-۲۴۵).

ساتیجا^{۴۸} پژوهش‌های دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی را در هند بررسی کرد. این پژوهش با نگاهی به وضع موجود آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی و خاستگاه و رشد برنامه‌های دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی در هند را بررسی و به صورت سالانه داده‌هایی را از برون‌داده‌های کمی رساله‌های دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی ارائه کرده و بر مبنای این برون‌داده‌ها دانشگاه‌ها را رتبه‌بندی می‌کند (۷۶: ۲۳۶-۲۴۲).

بورنر، بودن، و لایینگ^{۴۹} رساله‌های

41. Information-based

42. Buchanan and Herubel

43. Age of citation

44. Monographs

45. Blake

46. Damodaran and Sambashiva Rao

47. Buttlar

48. Satija

49. Bourner, Bowden and Laing

دانشگاه‌هایی که مدرک دکترای ارائه می‌دهند و نرخ رشد برنامه‌های دکترای حرفه‌ای^{۵۰} را بررسی کردند. این پژوهش فهرستی از ۲۰ ویژگی متمایز رساله‌های دکترای را فراهم می‌آورد که در همه آنها مشترک هستند و می‌توان آنها را معیار سنجش رساله‌های دکترای در انگلستان دانست. در این پژوهش، دو نوع داده تحلیل شدند: ابتدا داده‌های مربوط به موضوع‌ها و سپس داده‌های مربوط به دانشگاه‌ها. در پایان، الگویی برای مقایسه رساله‌های دکترای حرفه‌ای و رساله‌های دکترای تخصصی به دست آمد (۳۵: ۶۵-۸۳).

یونگ^{۵۱}، تغییرات رساله‌های دکترای اطلاع‌رسانی در دو دهه گذشته (۱۹۸۰-۲۰۰۰) را بررسی کرد. پس از گردآوری داده‌ها، رابطه علم اطلاع‌رسانی و دیگر علوم طی این دو دهه بررسی شد. در این پژوهش علم اطلاع‌رسانی از سه رویکرد تاریخی، مفهومی، و تجربی بررسی و آمار توصیفی هر یک از این سه دیدگاه استخراج شد. سپس این آمار با آمار رساله‌های دیگری مقایسه شد که در حوزه علوم کامپیوتر، کتابداری، و اطلاع‌رسانی نگاشته شده بودند (۶۴: ۳۰۸-۳۲۱).

لیونز^{۵۲} رساله‌های دکترای خدمات اجتماعی^{۵۳} در سال‌های ۱۹۶۷ تا ۲۰۰۱ را تحلیل کرد. وی بدین منظور رساله‌های دکترای خدمات اجتماعی را از نظر موضوع

تفکیک و سپس نقاط تمرکز و تأکید هر کدام از آنها را مشخص کرد. در مجموع این نتیجه حاصل شد که در این رساله‌ها تأکید زیادی بر جنبه‌های فعالیت حرفه‌ای^{۵۴} وجود دارد و روش پژوهشی غالب در این رساله‌ها به‌درستی مشخص نیست چون از روش‌های متغیری استفاده شده است (۶۷: ۳۳۷-۳۴۶).

مولینز و کیلی^{۵۵} شیوه‌های ارزیابی داوران رساله‌های دکترای را بررسی کردند. نتایج این پژوهش به تهیه فهرستی از پرسش‌ها که داور برای ارزیابی رساله از خود می‌پرسد؛ فهرستی از ویژگی‌هایی که یک رساله باید داشته باشد؛ فهرستی از ویژگی‌های یک رساله ضعیف؛ و نیز فهرستی از ویژگی‌های یک رساله برجسته منتهی شد (۶۹: ۳۶۹-۳۸۶).

کوشکوفسکی، پارسونز، و وایس^{۵۶} به تحلیل استنادی رساله‌های دکترای پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد پرداختند. نتایج نشان داد که طول رساله‌ها (تعداد صفحات) به مرور زمان افزایش یافته است، تعداد استنادها در کتابشناسی رساله‌ها برحسب نوع رشته متغیر است، حجم رساله‌های دکترای پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد بیشتر است، و دانشجویان بیشتر گرایش به نوشتن رساله‌ها در موضوعات جاری دارند (۶۵: ۴۵۹-۴۷۹).

اُکی^{۵۷}، پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علوم تربیتی دانشگاه ایالتی دلتا^{۵۸} را که در سال‌های

50. Professional doctorates

51. Jeong

52. Lyons

53. Social work

54. Professional practice

55. Mullins and Kiley

56. Kushkowsky, Parsons and Wiese

57. Okiy

58. Delta State University

۱۹۹۲-۲۰۰۲ دفاع شده بودند، تحلیل استنادی کرد. استنادها براساس شکل (کتاب/ تک‌نگاشت، مجله، رساله/پایان‌نامه، گزارش کنفرانس، و مانند آن) دسته‌بندی شدند. نتایج این پژوهش نشان داد ۶۰ درصد استناد دانشجویان علوم تربیتی دانشگاه ایالتی دلتا به کتاب است و پس از آن مجلات قرار دارند (۷۲: ۱۵۸-۱۶۱). هی‌کاک^{۵۹} نیز رساله‌های حوزه آموزش و پرورش را تحلیل استنادی کرد. در این پژوهش، استنادها برحسب نام مجله و تاریخ انتشار آن دسته‌بندی شدند. پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها فهرست مجلات پر استفاده مشخص شدند (۶۱: ۱۰۲-۱۰۶).

پارک^{۶۰} ماهیت متغیر رساله‌های دکترا را در بریتانیا و تغییرات و چالش‌های بنیادینی را بررسی کرد که رساله‌های دکترا در این کشور با آنها روبه‌رو هستند. پارک در این پژوهش پیدایش و تکامل دکترای تخصصی در بریتانیا، کیفیت نظارت رساله‌ها، تغییرات سنجش رساله‌ها، و ارائه سنجه‌گذاری ملی^{۶۱} را تجزیه و تحلیل کرد. وی سپس تغییرات دکترای تخصصی به‌عنوان یک فرایند و تغییرات آن را به‌عنوان یک فراورده^{۶۲} بررسی کرد. وی بیشینه کلمات یک رساله دکترای معمولی را بین ۸۰,۰۰۰ تا ۱۰۰,۰۰۰ واژه برآورد کرد. پارک در این مقاله به شماری از راه‌های مهم تغییر ماهیت رساله‌های دکترا در بریتانیا از قبیل تغییر تقاضای بازار^{۶۳}، افزایش امنیت برونی^{۶۴} مؤسسات، پیدایش سنجه‌گذاری ملی کیفیت و استناددها، و

پیدایش و تکامل اشکال جدید رتبه‌های دکترا توجه کرد (۷۳: ۱۸۹-۲۰۷).

در ایران، بیشتر تحلیل‌های انجام شده در این زمینه در قالب پایان‌نامه و رساله بوده‌اند. فهرست توصیفی رساله‌های دکترای دانشکده ادبیات و علوم انسانی (۷)، فهرست موضوعی پایان‌نامه‌های دانشکده‌های پزشکی و کشاورزی (۱۰)، کتابنامه تحلیلی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علوم تربیتی (۲۶) و بررسی وضع رساله‌ها در ایران (۱۱) از جمله اولین تلاش‌ها در این زمینه به حساب می‌آیند.

در سال‌های اخیر، عمق تحلیل‌های اطلاعات پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها افزایش یافته است و روش‌ها و فنون جدیدی در این تحلیل‌ها به کار گرفته شده‌اند. اگر می‌پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری را در سه دانشگاه تهران، شیراز، و علوم پزشکی ایران، از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۷۰، از لحاظ کاربرد روش علمی و توزیع موضوعی آنها بررسی و تحلیل کرد (۳). اشرفی شهری اطلاعات مبسوطی از ۲۵۰ پایان‌نامه کارشناسی ارشد حسابداری کشور را که تا سال ۱۳۷۳ تدوین شده بودند، ارائه و ویژگی‌های آنها را با یکدیگر مقایسه کرد (۱). رویائی ۱۱,۷۴۸ استناد در ۱۲۰ رساله دکترای علوم انسانی دانشگاه‌های تربیت مدرس و آزاد اسلامی را در سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۵ تحلیل و انواع، زبان، و روزآمدی منابع را تحلیل و در دو دانشگاه با یکدیگر مقایسه کرد (۱۳). کیان‌مهر با تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های کارشناسی

59. Haycock

60. Park

61. Introducing National Benchmarking

62. Product

63. Changing market demand

64. External security

ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های مستقر در تهران در سال‌های ۱۳۶۶ تا ۱۳۷۵ روند موضوعی، روش‌های پژوهش، و همخوانی موضوع‌های آنها را با درس‌های این رشته بررسی کرد (۲۳). شکفته با تحلیل محتوای ۳۰۱ عنوان پایان‌نامه در حوزه گیاهان دارویی در دانشکده‌های داروسازی شهر تهران در دوره زمانی ۱۳۷۰-۱۳۷۶ گیاهانی را که بیشترین پژوهش‌ها را به خود اختصاص داده‌اند، تعیین و همزمان با استفاده از نظر متخصصان، اولویت‌های پژوهشی را نیز شناسایی کرد و سپس به مقایسه اولویت‌ها و موضوع‌های پایان‌نامه‌ها پرداخت (۱۵). کریمیان مزیدی با هدف شناسایی نویسندگان، تعیین کتاب‌ها و نشریات ادواری پرستفاده، اندازه‌گیری میانگین تعداد استناد در هر مدرک، میزان استناد به انواع منابع، و مانند آنها، ۷۸۲۷ استناد در ۲۱۱ پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته آبیاری دانشگاه‌های شهید چمران، تهران، شیراز، و فردوسی را در سال‌های ۱۳۶۷ تا ۱۳۷۷ تحلیل کرد (۲۱)۶۵. میزان رعایت استاندارد ایزو در نگارش چکیده پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشگاه‌های تربیت مدرس و تهران در دوره زمانی ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۶ موضوع پژوهش حفیظی اردکانی بود (۶). خسروی و دوران در پژوهش خود، به منظور ارزشیابی روش‌شناسی پایان‌نامه‌های رشته روان‌شناسی، نمونه‌ای از پایان‌نامه‌های موجود در مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران را با مراحل روش علمی پژوهش

مقایسه و تحلیل کردند (۸).

اقدام تحلیل پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در مطالعات و پژوهش‌های پیشین

با بررسی پاره‌ای از پژوهش‌ها و مطالعات پیشین، که در زمینه تحلیل پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها صورت گرفته‌اند، می‌توان اقدام قابل تحلیل آنها را استخراج کرد. جدول ۱ این اقدام را نشان می‌دهند.

خلاصه و نتیجه‌گیری

همان‌گونه که جدول ۱ نشان می‌دهد، در پژوهش‌ها و مطالعات پیشین ۵۵ قلم از اطلاعات پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها تحلیل شده‌اند. در این میان، به موضوع این مدارک بیشترین توجه صورت گرفته است و در ۱۳ مطالعه تحلیل شده است. رتبه‌های بعدی از اقدام تحلیل شده در این مدارک مربوط به روش پژوهش، نوع پژوهش، و تعداد استنادها به ترتیب با ۱۱، ۹، و ۷ مورد است. در درجه بعد نیز میزان اهمیت نتایج، جنس پدیدآورندگان، شکل منابع مورد استفاده و تاریخ استناد منابع و مراجع، عمر استنادات هریک با ۶ مورد و دانشگاه و دانشکده محل تحصیل با ۵ مورد، بیشترین تعداد مطالعات انجام شده را به خود اختصاص داده‌اند.

برای درک بهتر این اقدام می‌توان آنها را دسته‌بندی نیز کرد. دسته‌بندی یکی از اساسی‌ترین عملکردهای مفهومی و انتزاعی انسان است که در تعریفی ساده می‌توان آن را

۶۵. تحلیل استنادی، موضوع کار در تعدادی دیگر از پژوهش‌ها نیز بوده است، از جمله در: ریاحی‌نیا ۱۳۷۲؛ فخاری ۱۳۷۳؛ جاهد ۱۳۷۳؛ افشار ۱۳۷۵؛ و پورشعرباف ۱۳۷۵؛ دپانی ۱۳۷۹؛ خسروی‌تاج ۱۳۷۹؛ مقصودی دریه ۱۳۸۰؛ و صدیقی ۱۳۸۰.

جدول ۱. اقدام تحلیل پایان نامه‌ها/ رساله‌ها

ردیف	اقدام تحلیل	منابع
۱	روش پژوهش	Zain, Dale, and Kehoe.2001
۲	تاریخ انتشار منابع و مراجع/ عمر استنادها	Williams 1958
۳	تاریخ دفاع رساله/ پایان نامه	Skreslet 2003
۴	تعداد کل مقالات پدیدآورنده رساله/ پایان نامه	Satija 1999
۵	دانشگاه و دانشکده محل تحصیل	Park 2005
۶	عنوان (اصلی و فرعی) رساله/ پایان نامه	Okiv 2003
۷	موضوع رساله/ پایان نامه	Nelson and Coorough 1994
۸	قاره محل نگارش رساله	Mullins and Kilev.2002
۹	کشور محل نگارش رساله	Lvons 2002
۱۰	قلمرو زمانی	Kushkowski, Parsons, and Wiese 2003
۱۱	چکیده رساله (دارد/ ندارد)	Jeong 2001
۱۲	تعداد پدیدآورندگان	Haycock 2004
۱۳	جنس پدیدآورنده	Granovsky et al. 1992
۱۴	طرح پژوهش (دارد/ ندارد)	Gooden 2001
۱۵	نوع تحلیل آماری	Edwards 1999
۱۶	جامعه پژوهش	Damodaran andSambashiva Rao 1998
۱۷	سن پدیدآورنده	Cleary 2000
۱۸	میزان اهمیت نتایج	Cleary 1991
۱۹	تعداد استنادها	Buttlar 1999
۲۰	پیشینه پژوهش (دارد/ ندارد)	Buchanan and Herubel 1993
۲۱	کتابشناسی (دارد/ ندارد)	Bourner, Bowden, and Laing 2001
۲۲	فرضیه پژوهش (دارد/ ندارد)	Blake 1994
۲۳	هدف پژوهش (دارد/ ندارد)	Adams and White 1994
۲۴	پرسش‌های پژوهش (دارد/ ندارد)	Abdulay 2002
۲۵	اهمیت پژوهش (دارد/ ندارد)	
۲۶	تعداد جدول‌ها	
۲۷	پیشنهادها (دارد/ ندارد)	
۲۸	تعداد صفحات/ واژگان رساله	

به این ترتیب، دسته‌بندی اقلام و ابعاد تحلیل اطلاعات پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها به توصیف و درک بهتر آنها کمک می‌کند. دسته‌بندی موفق توانایی تعیین ویژگی‌های اساسی یا مهمی را دارد که دسته‌بندی بر پایه آنها بنا می‌شود. این ویژگی‌ها می‌توانند مفهومی، تجربی، یا ترکیبی از این دو باشند. در سطح مفهومی، دسته‌بندی معمولاً به صورت قیاسی صورت می‌گیرد و برای آن شواهدی تجربی وجود ندارد (۳۳: ۲). این گونه دسته‌بندی مانند هر دسته‌بندی دیگری از مطالعات پیشین تاحدی سلیقه‌ای است (۴۴: ۶۰-۹۵). به عبارت دیگر، تخصیص هر عامل به یک دسته، به‌ویژه در مواردی که ابهام وجود داشته باشد، براساس نظر نویسنده صورت پذیرفته است. مواردی نیز وجود دارند که یک عامل را می‌توان به بیش از یک دسته مرتبط ساخت. در این صورت برای حفظ ماهیت ایجاز دسته‌بندی، هر عامل تنها در یک دسته قرار داده شده است.

براین اساس می‌توان اقلام تحلیل اطلاعات پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را به سه دسته کلی تقسیم کرد: اطلاعات پایان‌نامه/ رساله، اطلاعات مرتبط با پایان‌نامه/ رساله، و اطلاعات تجمعی و ترکیبی. ۵۵ قلم به دست آمده در مطالعات پژوهش‌های پیشین در این سه دسته به صورت زیر قابل تقسیم‌بندی هستند:

۱. اطلاعات پایان‌نامه/ رساله

۱-۱. محتوا

۱-۱-۱. موضوع رساله/ پایان‌نامه (۳۱)*

- ۱-۱-۲. روش پژوهش (۱۱)
- ۱-۱-۳. نوع پژوهش/ کاربرد بودن پژوهش (۹)
- ۱-۱-۴. میزان اهمیت نتایج (۶)
- ۱-۱-۵. حجم نمونه (۲)
- ۱-۱-۶. جامعه پژوهش (۲)
- ۱-۱-۷. ابزار گردآوری داده‌ها (۲)
- ۱-۱-۸. نتیجه منطقی (دارد/ ندارد) (۲)
- ۱-۱-۹. عنوان (اصلی و فرعی) رساله/ پایان‌نامه (۲)
- ۱-۱-۱۰. نوع تحلیل آماری (۲)
- ۱-۱-۱۱. جامع و مانع بودن عنوان (۱)
- ۱-۱-۱۲. جامع و مانع بودن چکیده (۱)
- ۱-۱-۱۳. قلمرو زمانی (۱)
- ۱-۱-۱۴. روش نمونه‌گیری (۱)
- ۱-۱-۱۵. کیفیت کلی رساله (۱)
- ۱-۱-۱۶. نو بودن موضوع (۱)
- ۱-۱-۱۷. ادغام نظریه و عمل (۱)
- ۱-۱-۱۸. کیفیت پرسش پژوهش (۱)
- ۱-۱-۱۹. تعداد نظریه‌های طرح شده (۱)
- ۱-۱-۲۰. نقد و بررسی نظریه‌ها (انجام شده/ نشده) (۱)
- ۱-۱-۲۱. انتخاب نظریه و تعریف مفاهیم (۱)
- ۱-۱-۲۲. ساختن مدل تحلیلی (۱)
- ۲-۱. شکل
- ۲-۱-۱. تعداد صفحات/ واژگان رساله (۴)
- ۲-۲-۱. تعداد جدول‌ها (۱)
- ۳-۱. ساختار
- ۳-۱-۱. فرضیه پژوهش (دارد/ ندارد) (۳)
- ۳-۱-۲. چکیده رساله (دارد/ ندارد) (۲)

* اعداد داخل پرانتز، تعداد منابعی را نشان می‌دهد که به هر قلم از اطلاعات اشاره داشته‌اند.

- ۱-۳-۳. طرح پژوهش (دارد/ ندارد) (۲)
- ۱-۳-۴. پیشینه پژوهش (دارد/ ندارد) (۲)
- ۱-۳-۵. هدف پژوهش (دارد/ ندارد) (۲)
- ۱-۳-۶. اهمیت پژوهش (دارد/ ندارد) (۲)
- ۱-۳-۷. چارچوب و ترتیب منطقی رساله (۲)
- ۱-۳-۸. پرسش‌های پژوهش (دارد/ ندارد) (۱)
- ۱-۳-۹. پیشنهادها (دارد/ ندارد) (۱)
- ۱-۳-۱۰. کتابشناسی (دارد/ ندارد) (۱)
- ۱-۴-۴. استنادها
- ۱-۴-۱. تعداد استنادها (۷)
- ۱-۴-۲. شکل منابع مورد استناد (۶)
- ۱-۴-۳. تاریخ استناد منابع و مراجع/ عمر استنادها (۶)
- ۱-۴-۴. کشور منتشرکننده منابع و مراجع (۱)
- ۱-۵-۵. پدیدآورنده
- ۱-۵-۱. جنس (۶)
- ۱-۵-۲. نام (۲)
- ۱-۵-۳. رشته دانشگاهی (۱)
- ۱-۵-۴. تعداد پدیدآورندگان (۱)
- ۱-۵-۵. استفاده از همکار پژوهشی (۱)
- ۱-۶-۱. مؤسسه
- ۱-۶-۱. دانشگاه و دانشکده محل تحصیل (۵)
- ۱-۷-۷. تاریخ
- ۱-۷-۱. تاریخ دفاع رساله/ پایان‌نامه (۴)
- ۱-۷-۲. مدت زمان نگارش رساله (۱)
- ۱-۸-۸. محل نگارش
- ۱-۸-۱. کشور محل نگارش رساله (۳)
- ۱-۸-۲. قاره محل نگارش رساله (۲)

۲. اطلاعات مرتبط با پایان‌نامه/ رساله
- ۱-۲-۱. تعداد کل مقالات پدیدآورنده رساله/ پایان‌نامه (۱)
- ۱-۲-۲. رابطه میان پایان‌نامه کارشناسی ارشد و رساله دکترای فرد (۱)
- ۱-۲-۳. تعداد مقالات مستخرج از رساله/ پایان‌نامه (۱)
- ۱-۲-۴. سن پدیدآورنده (۲)

۳. اطلاعات ترکیبی

- ۱-۳-۱. تعداد پایان‌نامه/ رساله‌های دفاع شده در هر دانشگاه (۱)
- ۱-۳-۲. عناوین مجلات پراستناد در منابع و مراجع (۱)
- ۱-۳-۳. منابع پراستناد (۱)

نگاهی به این دسته‌بندی نشان می‌دهد که بیشترین اقلام تحلیل اطلاعات پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها از خود آنها قابل استخراج بوده‌اند. به عبارت دیگر، توجه مطالعات و پژوهش‌های پیشین بر محتوای این مدارک متمرکز بوده است. بر این اساس، از میان ۵۵ قلم یافت شده، ۴۸ قلم (۸۷/۳ درصد) اقلام قابل استخراج از پایان‌نامه/ رساله، ۴ قلم (۷/۳ درصد) اقلام مرتبط با پایان‌نامه/ رساله، و ۳ قلم (۵/۴ درصد) نیز اطلاعات تجمعی و ترکیبی بودند. از میان اطلاعات قابل استخراج از پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها نیز به ترتیب ۲۲ قلم در مقوله محتوا، ۲ قلم در مقوله شکل، ۱۰ قلم در مقوله ساختار، ۴ قلم در مقوله استنادها، ۵ قلم در مقوله پدیدآورنده، ۱ قلم در مقوله مؤسسه، و ۲ قلم در هریک از مقوله‌های تاریخ و محل نگارش قرار داشتند.

منابع

۱. اشرفی شهری، حسین. «بررسی رساله‌های حسابداری». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۳.
۲. افشار، مینا. «بررسی و مقایسه استنادهای پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد پرستاری سه دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی ایران، شیراز و اصفهان طی سالهای ۱۳۷۰-۱۳۷۳». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۵.
۳. اکرمی، روح‌انگیز. «ارزیابی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد از نظر کاربرد روشهای تحقیق در آنها از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۷۰». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ۱۳۷۱.
۴. پورشعرباف، الهه. «تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیلان دانشکده علوم پایه دانشگاه تربیت مدرس در سالهای ۱۳۷۴-۱۳۶۷». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۵.
۵. جاهد، حسن. «تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های دوره دکتری عمومی دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید بهشتی در سالهای ۷۲-۱۳۶۸». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ۱۳۷۳.
۶. حفیظی اردکانی، محسن. «تعیین میزان رعایت استاندارد در تهیه چکیده فارسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس و دانشگاه تهران بین سالهای ۱۳۷۴-۱۳۷۶». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۸.
۷. حقیقی، خدیجه. «فهرست توصیفی رساله‌های دکترای دانشکده ادبیات و علوم انسانی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تهران، ۱۳۴۹.
۸. خسروی، مریم؛ دوران، بهزاد. *تحلیل روش‌شناسی پایان‌نامه‌های رشته روانشناسی موجود در مرکز. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۷۸*. [طرح تحقیقاتی]
۹. خسروی تاج، حمیدرضا. «بررسی میزان کاربرد انواع منابع اطلاعاتی در پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیلان کارشناسی ارشد دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه اصفهان در سالهای ۱۳۷۶-۱۳۷۴». *فصلنامه کتاب، دوره یازدهم، ۱ (بهار ۱۳۷۹): ۵۱-۶۴*.
۱۰. داروگر، سودابه. «فهرست موضوعی پایان‌نامه‌های دانشکده‌های پزشکی و کشاورزی دانشگاه جندی‌شاپور». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تهران، ۱۳۵۱.
۱۱. دولتشاهی، شهین. «بررسی وضع رساله‌ها در ایران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تهران، ۱۳۵۴.
۱۲. دیانی، محمد حسین. «بهره‌وری از منابع اطلاعاتی برای نگارش پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی». *کتابداری و اطلاع‌رسانی، دوره سوم، ۳ (پاییز ۱۳۷۹): ۳۵-۴۱*.
۱۳. رویائی، حمیدرضا. «تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های دکترای علوم انسانی دانشگاههای تربیت مدرس و آزاد اسلامی در رشته‌های مختلف علوم انسانی سال ۱۳۷۵-۱۳۷۰». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم انسانی،

- دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۶.
۱۴. ریاحی‌نیا، نصرت. «بررسی میزان کاربرد نشریات ادواری لاتین در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری دانشگاه‌های تربیت مدرس، تهران، علوم پزشکی ایران و شیراز از سال ۱۳۴۷ تا ۱۳۷۱».
- پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۲.
۱۵. شکفته، مریم. «تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های گیاهان دارویی ارائه شده به دانشکده‌های داروسازی و مقایسه نتایج حاصل از آن با اولویت‌های پژوهشی».
- پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه علوم پزشکی، ۱۳۷۷.
۱۶. شورایعالی برنامه‌ریزی. آیین‌نامه دوره دکتری PhD. صورت‌جلسه مورخ ۱۳۷۲/۱۲/۸.
۱۷. شورایعالی برنامه‌ریزی. آیین‌نامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد ناپیوسته. صورت‌جلسه مورخ ۱۳۷۳/۱۰/۲۵.
۱۸. صدیقی، مهری. «تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیلان حوزه علوم زمین موجود در مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران». اطلاع‌رسانی، دوره هفدهم، ۱ و ۲ (۱۳۸۰): ۳۰-۴۱.
۱۹. فخاری، حبیب‌اله. «بررسی استنادهای پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیلان دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی تهران در سالهای ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۰». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۳.
۲۰. فرج‌پهلوی، عبدالحسین. «اطلاع‌سنجی». *دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ج ۱، ص ۲۳۹-۲۴۲.
۲۱. کریمیان مزیدی، محمدعلی. «تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد آبیاری دانشگاه‌های شهید چمران اهواز، تهران، شیراز و فردوسی مشهد
- ۱۳۶۷ تا ۱۳۷۷». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده تحصیلات تکمیلی، دانشگاه شیراز، ۱۳۷۸.
۲۲. کومار، کریشان. *روشهای پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی*. ترجمه فاطمه رهادوست و فریبرز خسروی. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۴.
۲۳. کیان‌مهر، شیبنا. «بررسی روند موضوعی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های مستقر در تهران طی سالهای ۱۳۶۶ لغایت ۱۳۷۵». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه علوم پزشکی، ۱۳۷۶.
۲۴. گوپتا، آی. اس. سن. «مروری بر کتاب‌سنجی، اطلاع‌سنجی، علم‌سنجی و کتابخانه‌سنجی». ترجمه مهردادخت وزیرپور کشمیری. *اطلاع‌رسانی*، دوره دهم، ۲ و ۳ (تابستان و پاییز ۱۳۷۲): ۳۸-۵۸.
۲۵. مقصودی دریه، رویا. «بررسی پایان‌نامه‌های روانشناسی تربیتی دانشگاه شیراز». *فصلنامه کتاب*، دوره دوازدهم، ۳ (پاییز ۱۳۸۰): ۶۹-۸۱.
۲۶. وزیرپور کشمیری، مهردادخت. «کتابنامه تحلیلی پایان‌نامه‌های فوق‌لیسانس علوم تربیتی از سال ۱۳۴۸ تا ۱۳۵۲». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تهران، ۱۳۵۳.
27. Abdoulaye, Kaba. "Research trends in library and information science at the International Islamic University Malaysia". *Library Review*, Vol.51, No.1 (2002): 32-37.
28. Adams, Guy B.; White, Jay D. "Dissertation research in public

Vol.26, No.1 (2001): 65-83.

36.Boxer, Marilyn J. "Remapping the university: the promise of the women's studies PhD". *Feminist Studies*, Vol.24, No.2 (1998): 389-405.

37. Broadus, R. N. "Toward a definition of "bibliometrics"". *Scientometrics*, Vol.12, No. 5/6 (1987): 373-379.

38.Buchanan, Anne L.; Herubel, Jean Pierre V.M. "Comparing materials used in philosophy and political science dissertations: a technical note". *Behavioral & Social Sciences Librarian*, Vol.12, No.2 (1993): 63-70.

39.Buckland, Michael K. "What is a "document"?". *Journal of the American Society of Information Science* , Vol.48, No.9 (1997): 804-809.

40. Buttler, Lois. "Information sources in library and information science doctoral research". *Library & Information Science Research*, Vol.21, No.2 (1999): 227-245.

41. Cleary, Robert E. "Revisiting the doctoral dissertation in public administration: an examination of the dissertations of 1990". *Public Administration Review* , Vol.52, No.1 (1991): 55-61.

42. Ibid. "The public administration doctoral dissertation reexamined: an evaluation of the dissertations of 1998".

administration and cognate fields: an assessment of methods and quality". *Public Administration Review* , Vol.54, No.6 (1994): 565-576.

29.Adeeb, Yasamin; Bennett, John. "Theses and dissertations". *Labour History Review*, Vol.66, No.3 (2001): 313-329.

30.Allen, Bryce; Reser, David. "Content analyses in library and information science research". *Library and information Science Research*, Vol.12, No.3 (1990): 251-262.

31.Aluri, Rao; Yannarella, Philip. "Publications of selected information analysis centers". *Special Libraries*, (Oct./ Nov. 1974): 455-461.

32.Anderson, Randy I. "Doctoral dissertations". *Journal of Real Estate Literature*, Vol.11, No.2 (2003): 205-210.

33.Bailey, Kenneth D. *Typologies and taxonomies: an introduction to classification techniques*. Thousand Oaks, CA: Sage, 1994.

34.Blake, Virgil L. P. "Since Shaughnessy: research methods in library and information science dissertations, 1975-1989". *Collection Management*, Vol.19, No.1/2 (1994):1 -42.

35.Bourner, Tom; Bowden, Rachel; Laing, Stuart. "Professional Doctorates in England". *Studies in Higher Education* ,

thesis on modern languages written by women in the nineteenth century". *Modern Language Journal*, Vol.41, No.5 (1957): 209-212.

52. Egghe, Leo; Rousseau, Ronald. *Introduction to informetrics: quantitative methods in library, documentation and information science*. Amsterdam: Elsevier, 1990.

53. Evans, Walter T. "Selected bibliography of completed theses and dissertations related to North Carolina subjects". *North Carolina Historical Review*, Vol.80, No.1 (2003): 81-88.

54. Gaitskell, Deborah. "Doctoral theses completed under the supervision of Shula Marks". *Journal of Southern African Studies*, Vol.27, No.3 (2001): 653-655.

55. Garvin, David. "The information analysis center and the library". *Special Libraries Jan*, (1971): 17-23.

56. Glass, G. "Primary, secondary and meta-analysis of research". *Review of Research in Education*, No.5 (1976): 3-8. Quoted in Wolf, Fredric M. *Meta-analysis: quantitative methods for research synthesis*. Newbury Park, CA: Sage, 1986.

57. Goedecken, Edward A.; Showalter, Dennis E. "Doctoral dissertations of military history". *Journal of Military*

Public Administration Review, Vol. 60, No.5 (1991): 446-455.

43. Damodaran T.; Rao, V. Sambashiva. "Growth of doctoral dissertations in Oilseeds in India: a study". *Library Science with a slant to Documentation and Information Studies*, Vol.35, No.4 (1998): 227-235.

44. DeLone, H. William; McLean, Ephraim R. "Information systems success: the quest for the dependent variable". *Information Systems Research*, Vol.3, No.1 (1992): 60- 95.

45. Diodato, Virgil. *Dictionary of bibliometrics*. New York: Haworth, 1994.

46. "Doctoral dissertations in American studies, 1993-1994". *American Quarterly*, Vol.46, No.4 (1994): 637-652.

47. "Doctoral research in taxation". *Journal of the American Taxation Association*, Vol.24, No.1 (2002): 72-75.

48. Duyshart, Bruce. *The digital document*. Oxford: Architectural Press, 1997.

49. Easterby-Smith, Mark; Thorpe, Richard; Lowe, Andy. *Management Research*. London: Sage, 2002.

50. Edwards, Sherri. "Citation analysis as a collection development tool: theses and dissertations". *Serials Review*, Vol.25, No.1 (1999): 11-21.

51. Eells, Walter C. "American doctoral

Library and Information Science, Vol.42, No.4 (2001): 308-321.

65. Kushkowsky, Jeffrey D.; Parsons, Kathy A.; Wiese, William H. "Master's and Doctoral Thesis Citations: Analysis and trends of a longitudinal study". *Libraries and the Academy*, Vol.33, No.3 (2003): 459-479.

66. Lewis-Beck, Michael S. *Introduction to Meta-analysis: quantitative methods for research synthesis*. by Fredric M. Wolf. Newbury Park, CA: Sage, 1986.

67. Lyons, Karen. "Researching social work: doctoral work in the UK". *Social Work Education*, Vol.21, No.3 (2002): 337-346.

68. Molholm, K. "The defense technical information center". *ICSTI Forum*, No. 38 (2001). [on-line]. Available: <http://www.icsti.org/icsti/forum/38/#DTIC>. [23 Jul. 2003].

69. Mullins, Gerry; Kiley, Margaret. "It's a PhD, not a Nobel Prize: how experienced examiners assess research theses". *Studies in Higher Education*, Vol.27, No.4 (2002): 369-386.

70. Nelson, Jack K.; Coorough, Clleen. "Content analysis of PhD versus EdD dissertation". *Journal of Experimental Education*, Vol.62, No.2 (1994): 158-169.

71. Neuendorf, Kimberly A. *The*

History, Vol.59, No.2 (1995): 373-388.

58. Gooden, Angela M. "Citation analysis of chemistry doctoral dissertations: an Ohio State University case study". *Issues in Science and Technology Librarianship*, No. 32 (2001). [on-line]. Available: <http://www.istl.org/istl/01-fall/refereed.html>. [21 Jul. 2003].

59. Granovsky, YU.V. ... [et al]. "Information-based evaluation of the quality of doctoral theses". *Scientometrics*, Vol.23, No.3 (1992): 361-376.

60. Haggarty, Linda. "What is ... content analysis?". *Medical Education*, Vol.18, No.2 (1996): 99-102.

61. Haycock, Laurel A. "Citation analysis of education dissertations for collection development". *LRTS*, Vol.48, No.2 (2004): 102-106.

62. Hood, William W.; Wilson, Concepcion S. "The literature of bibliometrics, scientometrics, and informetrics". *Scietometrics*, Vol.52, No.9 (2001): 291-314.

63. Ilvars, Silin; Barral, Ana Maria. "Abstracts of theses from the Nordic Countries". *Acta Oncologica*, Vol.41, No.3 (2002): 317-320.

64. Jeong, Woo-Seob. "Locating Information Science: Changes in PhD dissertations during the past three decades". *Journal of Education for*

dissertations on mission: Ten-year update, 1982-1991". *International Bulletin of Missionary Research*, Vol.17, No.3 (1993): 97-101.

79. Smith, Geoff. "Theses and dissertations". *Labour History Review*, Vol.61, No.2 (1996): 212-231.

80. "Theses and dissertations on international labour movements". *Labour History Review*, Vol.56, No.2 (1991): 9-16.

81. Ursin, Lara; Lindsay, Elizabeth Blakesley; Johnson, Corey M. "Assessing library instruction in the freshman seminar: a citation analysis study". *Reference Services Review*, Vol.32, No.3 (2004): 284-292.

82. Wilhelmy Jr., Odin; Brown, Patricia. "The information analysis center – a key to better use of the information center". *Journal of Chemical Documentation*, Vol.8, No.2 (1968): 106-109.

83. Williams, Harry F. "A decade of doctoral theses in modern foreign languages". *Modern Language Journal*, Vol.42, No.7 (1985): 344-348.

84. Wolf, Fredric M. *Meta-analysis: quantitative methods for research synthesis*. Newbury Park, CA: Sage, 1986.

85. Zain, Z. Mohd; Dale, B. G.; Kehoe, D. F. "Doctoral TQM research: a study

content analysis guidebook. Thousand Oaks. Sage, 2002.

72. Okiy, Rose B. "A citation analysis of education dissertations at the Delta State University, Abraka, Nigeria". *Collection Building*, Vol.22, No.4 (2003): 158-161.

73. Park, Chris "New variant PhD: the changing nature of the doctorate in the UK". *Journal of Higher Education Policy and Management*, Vol.27, No.2 (2005): 189-207.

74. Reitz, Joan M. *ODLIS: Online Dictionary of Library and Information Science*. US: Western Connecticut State University, 2002. [on-line]. Available: <http://www.wcsu.edu/library/odlis.html#D>. [6 Jul. 2003].

75. Salmi, L. Richard; Gana, Slimane; Mouillet, Evelyne. "Publication pattern of medical theses, France, 1993-98". *Medical Education*, No. 35 (2001): 18-21.

76. Satija, M.P. "Doctoral research in library and information science in India: some observations and comments". *Libri*, No.49 (1999): 236-242.

77. Skreslet, Stanley H. "Doctoral dissertations on mission: Ten-year update, 1992-2001". *International Bulletin of Missionary Research*, Vol.27, No.3 (2003): 98-102.

78. Smalley, William A. "Doctoral

of themes, directions and trends". *Total Quality Management*, Vol.12, No.5 (2001): 599-609.

